



NORGES HØYESTERETT

Den 19. mars 2010 avsa Høyesterett dom i

HR-2010-00488-A, (sak nr. 2009/1981), straffesak, anke over dom,

A (advokat Ann T. Bugge – til prøve)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (assisterende riksadvokat Knut H. Kallerud)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Indreberg**: Saken gjelder anke over dom på overføring til tvungent psykisk helsevern, jf. straffeloven § 39, og reiser særlig spørsmål om en psykose som har sammenheng med rusmiddelmisbruk, likevel skal anses omfattet av straffrihetsregelen i straffeloven § 44.
- (2) Ved tiltalebeslutning 8. juli 2008 ble A satt under tiltale for overtredelse av
 - straffeloven § 227 annet straffalternativ jf. § 232 tredje punktum og straffeloven § 227 første straffalternativ – trusler skikket til å fremkalle alvorlig frykt, fremsatt 16. og 18. februar 2008, den ene med bruk av skytevåpen,
 - våpenloven § 33 første ledd første og annet punktum – ulovlig erverv av rifle og besittelse av karatepinner,
 - straffeloven § 352 a – besittelse av kastekniv på offentlig sted 16. februar 2008, og
 - legemiddeloven § 31 annet ledd jf. § 24 første ledd – bruk av amfetamin ved flere anledninger i tiden forut for 18. februar 2008.
- (3) Kristiansand tingrett avsa 30. september 2008 dom med slik domsslutning:

”A dømmes til overføring til tvungent psykisk helsevern, jf. strl. § 39.”

- (4) A anket til Agder lagmannsrett, som 12. februar 2009 – på samme måte som tingretten – avsa dom på overføring til tvungent psykisk helsevern i medhold av straffeloven § 39 nr. 1. Etter anke fra A opphevet imidlertid Høyesterett lagmannsrettens dom fordi en av lagdommerne hadde vært inhabil, se Rt. 2009 side 423. Ny ankeforhandling ble holdt, og Agder lagmannsrett avsa 9. oktober 2009 dom med slik domsslutning:

”A, født 13. april 1976, dømmes i medhold av straffeloven § 39 nr. 1 til overføring til tvungent psykisk helsevern.”

- (5) A har anket til Høyesterett og gjort gjeldende at vilkårene i straffeloven § 39 for å idømme overføring til tvungent psykisk helsevern, ikke er oppfylt.
- (6) For Høyesterett har spesialist i psykiatri, overlege Randi Rosenqvist, vært oppnevnt sakkyndig. Hun har skriftlig og under Høyesteretts forhandlinger utdypet erklæringen om rusutløste psykoser som hun gav i saken inntatt i Rt. 2008 side 549.
- (7) Også spesialister i psykiatri Gunnar Johannessen og Tore Buer Christensen, har vært oppnevnt som sakkyndige for Høyesterett. De har ajourført og supplert den sakkyndige erklæringen de avgav for lagmannsretten.
- (8) *Jeg er kommet til at anken ikke kan føre fram.*
- (9) For å dømme noen til overføring til tvungent psykisk helsevern må vilkårene i straffeloven § 39 være oppfylt. De aktuelle delene av bestemmelsen lyder:

”Når det anses nødvendig for å verne samfunnet, kan en lovbrøyer som er straffri etter § 44 første ledd overføres til tvungent psykisk helsevern, jf. psykisk helsevernloven kapittel 5. Avgjørelsen i sak om overføring treffes ved dom, og overføring kan bare skje når vilkårene i nr 1 eller nr 2 er oppfylt:

1. Lovbrøyeren har begått eller forsøkt å begå en alvorlig voldsforbrytelse, seksualforbrytelse, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller en annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, eller kunne utsette disse rettsgodene for fare. I tillegg må det antas å være en nærliggende fare for at lovbrøyeren på nytt vil begå en alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter for fare andres liv, helse eller frihet. Ved farevurderingen skal det legges vekt på den begåtte forbrytelsen sammenholdt særlig med lovbrøyerens atferd, sykdomsutvikling og psykiske funksjonsevne.”

- (10) Som det fremgår, kan denne særreaksjonen bare idømmes lovbrøyerere som er straffri etter straffeloven § 44 første ledd – dvs. lovbrøyerere som var psykotiske eller bevisstløse på handlingstiden. A har anført at lagmannsretten ikke har forstått § 44 riktig når den har kommet til at vilkåret er oppfylt i hans sak. Dette begrunnes slik: Det er på det rene at A var psykotisk da truslene som er omfattet av tiltalebeslutningen, ble fremsatt. Det er imidlertid også på det rene at A i dagene forut for truslene hadde brukt amfetamin ved flere anledninger. De sakkyndige har konkludert med at det er tale om en rusutløst psykose. Høyesterett har i Rt. 2008 side 549 slått fast at en psykose fremkalt ved selvforskyldt rus, og som vil forsvinne etter at den toksiske virkningen er opphørt, ikke skal anses som straffriende psykose i § 44s forstand, se dommens avsnitt 46. Når lagmannsretten har konkludert med at A likevel har en straffriende psykose, er det fordi han fremviste psykotiske symptomer i minst 25 dager fra den siste straffbare handlingen, som ble foretatt i amfetaminrus. Men det er feil å legge ensidig vekt på varigheten av

symptomene. I slike gråsoner som det her er tale om, må det foretas en bredere vurdering av om psykosen alene er rusutløst, noe lagmannsretten har forsømt.

- (11) Aktor har gjort gjeldende at når As psykose varte i minst 25 dager etter handlingene, til tross for at han ble behandlet med antipsykotisk medisin, er det ikke mulig å bevise at psykosen bare skyldtes selvforskyldt rus, og han kan derfor ikke straffedømmes, jf. straffeloven § 44. Generelt har aktor gjort gjeldende at det bør være en presumsjon for straffrihet når en psykose fremkalt ved selvforskyldt rus varer så lenge som en måned etter at rester av rusmidler kan påvises i lovbrysterens blod eller urin. I slike tilfeller er muligheten for at det foreligger en psykotisk grunnlidelse så stor at lovbrysteren bør være straffri etter straffeloven § 44.
- (12) Saken reiser altså spørsmål om anvendelsen av regelen i straffeloven § 44 første ledd, som lyder:
- ”Den som på handlingstiden var psykotisk eller bevisstløs straffes ikke.”**
- (13) I Rt. 2008 side 549 har Høyesterett slått fast at psykose som er fremkalt ved selvforskyldt rus, og som vil forsvinne etter at lovbrysteren har sluttet å ruse seg og den toksiske virkningen er opphørt, ikke anses som en straffriende psykose. Spørsmålet vår sak har aktualisert, er hvordan man skal bedømme psykosen dersom det tar bortimot en måned etter at lovbrysteren har sluttet å ruse seg, før psykosen slipper taket.
- (14) Det er på det rene at hjernen trenger en viss tid til å normalisere seg etter at rusmiddelet er ute av kroppen, jf. utdraget fra overlege Randi Rosenqvists erklæring inntatt i Rt. 2008 side 549 avsnitt 39. Rosenqvist har opplyst at det vanligvis ikke tar mer enn en måned, oftest kortere tid, men at det unntaksvis kan ta opptil seks måneder før hjernen er helt restituert. Videre har hun opplyst at man i rettspsykiatrisk praksis har hatt en tendens til å diagnostisere tilstander som har vart i mer enn én måned, som straffriende psykose. Hovedbegrunnelsen for dette er at de fleste som har en slik langvarig tilstand, vil ha en alvorlig kronisk sinnslidelse.
- (15) A var psykotisk med sikre vrangforestillinger under samtaler med den ene sakkyndige 17 og 22 dager etter den siste trusselen 18. februar 2008, og han hadde ifølge sykejournalen fortsatt psykotiske symptomer 28 dager etter handlingen. I denne perioden var han innlagt på psykiatrisk sykehus uten tilgang til rusmidler, og han fikk antipsykotisk medisin. Det foreligger ikke opplysninger om hvor lenge han hadde rester av stoff i kroppen, men det fremgår av lagmannsrettens dom at han hadde inntatt amfetamin i tidsrommet før de straffbare handlingene – et stoff som raskt går ut av kroppen. Seks uker etter handlingstiden ble det ikke påvist psykotiske symptomer. Nytt for Høyesterett er at det et drøyt halvår deretter igjen ble påvist slike symptomer, og at disse har vedvart i snart halvannet år, mens han har vært i institusjon og uten tilgang til rusmidler. I dag lider han etter de sakkyndiges vurdering av en kronisk alvorlig sinnslidelse i form av en paranoid schizofreni.
- (16) Det er tilstanden på handlingstidspunktet som er avgjørende for den strafferettslige vurderingen – og de sakkyndige har slått fast at han hadde en rusutløst psykose. Den relativt lange tiden det tok før A var fri for psykotiske symptomer, og den etterfølgende utviklingen tyder imidlertid såpass sterkt på at A har en psykotisk grunnlidelse – en underliggende disposisjon for schizofreni – at det ikke er tilstrekkelig grunnlag for å si at den psykosen han hadde da truslene ble fremsatt, alene skyldtes selvforskyldt rus. Jeg

tilføyer at A har en lang historie med innleggelse i psykiatriske institusjoner, noe jeg kommer tilbake til. Konklusjonen blir at lagmannsretten ikke har anvendt loven feil når den har lagt til grunn at A er straffri på grunn av psykose etter straffeloven § 44.

- (17) Jeg går så over til spørsmålet om lagmannsretten har anvendt loven feil når den har lagt til grunn at de forbrytelsene A har begått, er blant dem som etter straffeloven § 39 nr. 1 kan begrunne dom på overføring til tvungent psykisk helsevern. De to trusseltilfellene er i lagmannsrettens dom er beskrevet slik:

” Lagmannsretten finner ... at han 18. februar 2008 forholdt seg som beskrevet i gjerningsbeskrivelsen i tiltalens post I. Han truet B med et skarpladd, usikret salonggevær rettet mot Bs hode i en avstand på ca 10 cm. Trusselen var helt klart skikket til å fremkalle alvorlig frykt for at siktede ville kunne skyte. B hadde oppsøkt siktede for å levere metadon som ledd i siktedes tilknytning til legemiddelassistert rusbehandling LAR. B kjente siktede godt, og han klarte å snakke seg ut av leiligheten og truselsituasjonen etter ca 15 minutters ufrivillig opphold inne i siktedes leilighet, hvorav ca 10 minutter med geværet rettet mot seg. Handlingen anses begått under særdeles skjerpene omstendigheter, idet det ble benyttet et skarpladd, usikret gevær samt at handlingen var fullstendig uprovosert, rettet mot en person som bistod siktede på forskjellig vis i sitt arbeid ved ruspoliklinikken ved Sørlandet sykehus.

Det ble for øvrig funnet 14 kaliber 22 patroner i leiligheten og 31 patroner på siktede utover den ene patronen som lå i geværets kammer.

...

Videre er det ... bevist at ... han den 16. februar 2008 forholdt seg som beskrevet i tiltalens post II. Ved denne anledning var han gjest ved utestedet « På hjørnet » i X. Her drakk han øl og var også påvirket av amfetamin. Han oppførte seg rart og ble lagt merke til av en dørvakt, C, som observerte at siktede hadde en kniv i jakkelommen. Dørvakten kontaktet siktede og ba om å få kniven mens siktede var gjest på stedet. Siktede etterkom denne anmodning og leverte kniven fra seg. Dette var en ca 15 cm lang kastekniv i sin helhet utført i stål. Videre fikk dørvakten også overlevert en såkalt nunchako (karatepinner med stållenke).

Da dørvakten og en kollega, D, kort tid etter informerte siktede om at han måtte forlate stedet, og dessuten at de måtte levere kniven og nunchakoen til politiet, ble siktede meget oppbrakt. Han skiftet helt sinnstemning og begynte å true dørvakten og kollegaen på forskjellig vis. Blant annet sa han at han skulle drepe henne, at han ville stikke ut øynene, spise dem og spyte dem ut på lik og at han ville knekke nakken på henne. Videre sa han at han hadde skytevåpen hjemme og at han skulle komme tilbake og ta henne. Dørvakten tok truslene alvorlig. Det var ikke bare det han sa som skremte, men også måten det ble sagt på. Hun holdt seg borte fra jobben påfølgende dag. Selve opptrinnet varte i minst 20 minutter. ”

- (18) Det fremgår av lovens forarbeider at alvorlige tilfeller av trusler vil kunne være omfattet av kategorien ”annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, eller kunne utsette disse rettsgodene for fare” i § 39 nr. 1. Særlig ved ran og trusler vil vilkåret om at liv, helse eller frihet ble krenket eller kunne utsettes for fare, regelmessig være oppfylt, heter det, se NOU 1990: 5 side 84. I Rt. 2006 side 1137 er det, i tråd med dette, uttalt at det ikke er tvilsomt at trusler etter omstendighetene omfattes av alternativet ”en annen alvorlig forbrytelse ...”. Høyesteretts flertall fant også at de truslene den saken gjaldt, ”måtte fremstå som høyst reelle, særlig den første trusselen, hvor A løp etter D med kniv og truet med å skjære av henne ørene.” Med tilslutning fra tre andre dommere uttalte førstvoterende at:

”Hvorvidt truslene var alvorlig ment, kan ikke være avgjørende. De var uansett av en slik art og fremsatt under slike omstendigheter at de etter mitt syn må anses som en annen alvorlig forbrytelse i § 39s forstand.”

- (19) Jeg kan ikke se at det er grunnlag for å bedømme truslene i vår sak annerledes. Slik situasjonen er beskrevet, var Bs liv utsatt for fare. Og i begge tilfellene var As opptreden så skremmende at den kunne utsette de fornærmedes psykiske helse for fare. Jeg mener dermed at lagmannsretten har anvendt loven riktig når den har funnet at de forbrytelsene A hadde begått, er blant dem som etter straffeloven § 39 nr. 1 kan begrunne dom på overføring til tvungent psykisk helsevern.
- (20) Jeg går så over til å vurdere om det ”må ... antas å være en nærliggende fare for at lovbrøtteren på nytt vil begå en alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter for fare andres liv, helse eller frihet”, jf. straffeloven § 39 nr. 1. Ved farevurderingen skal det etter bestemmelsen legges vekt på den begåtte forbrytelsen sammenholdt særlig med lovbrøtteren atferd, sykdomsutvikling og psykiske funksjonsevne.
- (21) A er tidligere domfelt fem ganger. De tre første dommene gjaldt relativt bagatellmessige forhold, men de to siste, fra 1999 og 2001, dreide seg om til dels alvorlige tilfeller av trusler og vold, fortrinnsvis mot As mor, begått gjennom en årrekke. Fra lagmannsrettens dom kan følgende gjengis:

”Truslene den gang ble rettet mot siktedes mor. Det var drapstrusler med kniv ved flere anledninger over flere år. Videre truet han med å stikke ut øynene på sin mor. ... Drapstrusler ble også ved en anledning fremsatt ved at han dro moren i armen inn på badet mens han sa at han skulle drukne henne i badekaret. Han ble også ved samme anledning domfelt for tilsvarende trusler mot morens samboer, det vil si at han skulle stikke ut øynene på denne dersom han ikke ringte til legevakten.

I den samme dommen ble han videre domfelt for å ha stukket flere tegnestifter inn i hodebunnen på sin mor, for å ha spyttet henne flere ganger i ansiktet, tatt en livrem rundt morens hals og strammet til, slått moren på lårene med en blomsterpinne, lagt henne ned på ryggen, satt et kne over hennes bryst og holdt henne over munnen og nesen slik at hun fikk problemer med å puste, tatt kvelertak på henne, sparket henne i benet mv. Hendelsene ble begått ved forskjellige anledninger i løpet av tidsrommet 1991-1997.

I dommen fra Kristiansand byrett i 2001 ble siktede ... funnet skyldig i å ha holdt moren fast mens han truet henne med en kjøttkniv med eggen mot hennes strupe. Moren klarte over tid å holde seg rolig, slik at han til slutt oppga sitt forehavende og politiet kom. I mellomtiden hadde han sparket til sin mors samboer og truet politiet med at han skulle spytte på dem med hepatitt-C infisert blod samt skyte dem dersom han ble pågrepet og transportert inn til politikammeret. Trusselhandlingene var egnet til å skape frykt.”

- (22) I den siste dommen ble A funnet strafferettslig utilregnelig, jf. straffeloven § 44, og dømt til sikring. Han hadde først opphold på psykiatrisk avdeling og deretter på Ila landsfengsel og sikringsanstalt til han ble løslatt i desember 2005.
- (23) As bruk av vold og trusler har hatt sammenheng med rusmiddelmisbruk. Han har misbrukt alkohol fra han var 13 år, og ulovlige rusmidler fra han var 15. Fra 2004 har han fått metadon, men har likevel ikke holdt seg unna rusmidler. A har hatt til dels alvorlige psykiske symptomer fra han var 16 år gammel. Siden 1992 har han hatt 20 opphold på psykiatrisk avdeling. Det har vært tvil om diagnosen, som har vekslet mellom psykisk forstyrrelse forårsaket av rusmiddelmisbruk, og personlighetsforstyrrelser. Ved sin

undersøkelse i februar 2010 fant de sakkyndige for Høyesterett at A tilfredsstilte diagnosene F20.0 Paranoid schizofreni, F60.2 Dyssosial personlighetsforstyrrelse, F11.23 Opiatavhengighet under substitusjonsbehandling med metadon og F90.1 Hyperkinetisk atferdsforstyrrelse – ADHD.

- (24) De sakkyndiges vurdering er at hans prognose er fullstendig avhengig av om han klarer å holde seg rusfri eller ikke. De antar at han vil få psykotisk gjennombrudd i løpet av få dager ved bruk av for eksempel amfetamin. Også alkoholbruk vil etter deres vurdering tilsi en klar forverring av prognose med uttalt impulsivitet og fare for voldsbruk. Dette har sammenheng med hans alvorlige dyssosiale personlighetsforstyrrelse med tillegg av paranoid schizofreni.
- (25) A har siden august 2009 oppholdt seg på Fossen rusbehandlingssenter, og har holdt seg unna rusmidler under oppholdet der. Det er imidlertid ingen sikkerhet for at han vil fortsette med det hvis han ikke må. I lys av hans historie med vold og trusler, hans mentale tilstand og rusavhengighet, sammenholdt med at bruk av rusmidler i betydelig grad forverrer hans tilstand, er det etter mitt syn en nærliggende fare for at han på nytt vil begå en alvorlig forbrytelse som krenker eller utsetter for fare andres liv, helse eller frihet.
- (26) Det er et grunnvilkår for å idømme tvungent psykisk helsevern etter straffeloven § 39 at dette er nødvendig for å verne samfunnet. Også dette vilkåret er etter min mening oppfylt. Jeg kan ikke se at muligheten for frivillig eller tvungent psykisk helsevern i medhold av lov om psykisk helsevern, gir samfunnet tilstrekkelig beskyttelse. Jeg nevner at loven ikke er til hinder for at A tilbakeføres til rusinstitusjonen etter tre ukers observasjon med døgnopphold i psykiatrisk institusjon, såfremt dette finnes å være den beste løsningen, jf. lov om psykisk helsevern § 5-3 og § 5-4.
- (27) Jeg stemmer for denne

DOM :

Anken forkastes.

- | | | |
|------|------------------------|--|
| (28) | Dommer Skoghøy: | Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende. |
| (29) | Dommer Stabel: | Likeså. |
| (30) | Dommer Webster: | Likeså. |
| (31) | Dommer Coward: | Likeså. |

(32) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Anken forkastes.

Riktig utskrift bekrefte: